

Мельник Є.Ю.

канд.пед.наук, доцент кафедри іноземних мов

ФМВ НАУ, м. Київ, Україна

РОЗВИТОК УМІНЬ САМОНАВЧАННЯ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ДИДАКТИЧНОГО ПРОЦЕСУ З ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ У ВНЗ

У навчанні іноземних мов *самостійна робота*, яку студенти виконують у позакласний час, планується, забезпечується, організується і контролюється викладачем. Отже, вона є повністю керованою і не передбачає свободи та креативності студентів у тому, що стосується форм і засобів опрацювання ними іншомовного матеріалу. Розроблені для усієї групи завдання практично не враховують індивідуальні особливості сприйняття і засвоєння навчального матеріалу окремими студентами, зміст і обсяг таких завдань зумовлюються винятково уявленнями викладача про їхню доцільність, що можна вважати суттєвим недоліком традиційної самостійної роботи. Оскільки оволодіння іноземною мовою є тривалим процесом, який залежить значною мірою від індивідуальних характеристик студентів і не обмежується аудиторними та самостійними заняттями зокрема і терміном навчання у ВНЗ взагалі, необхідно, на наш погляд, поступово і постійно розвивати у студентів уміння ефективного опрацювання іншомовного матеріалу за відсутності викладача і запропонованих ним комплексів завдань. Йдеться про навчання студентів *самонавчання*, яке, доповнюючи традиційну самостійну роботу, забезпечить їхню успішність у набутті іншомовної компетентності як у період проходження академічного курсу у ВНЗ, так і після нього. Очевидно, що ефективне *самонавчання* студентів впливає з оптимальної організації їхньої самостійної роботи викладачем. Викладач, який ставить перед собою мету розвинути у студентів уміння *самонавчання*, не тільки пропонує їм готові комплекси завдань, а й пояснює функцію цих завдань і логіку їхньої послідовності, знайомить студентів з ефективними стратегіями засвоєння матеріалу, етапами

та прийомами роботи з ним, алгоритмами начальних дій, психологічними та лінгвістичними аспектами, на які слід звертати увагу. Усвідомлення студентами навчального матеріалу, яке має місце при самостійній позааудиторній роботі, повинно доповнюватися усвідомленням ними шляхів і прийомів його ефективного опрацювання з урахуванням власних психологічних особливостей і здібностей до вивчення іноземної мови. Таке навчання *самонавчання* здатне суттєво збагатити й інтенсифікувати процес оволодіння іноземною мовою. Іншими словами, у разі необхідності засвоїти певний мовно-мовленнєвий матеріал студенти не завжди можуть розраховувати на достатню методичну допомогу викладача або підручника, тому їм доцільно навчитися максимально повної дидактичної автономності. З точки зору інтелектуальної активності студентів, є усі підстави вважати *самонавчання* найвищим рівнем навчальної діяльності, а досягнення цього рівня – одним з головних показників успішності особистісного розвитку.

Викладачі-практики погодяться з тим, що часто-густо навіть старшокурсники з чималим досвідом виконання різноманітних вправ, яким було запропоновано самостійно попрацювати з іншомовним текстом без розроблених до нього завдань, зазвичай обмежуються вивченням лексики. Така діяльність не може вважатися достатньою, оскільки навіть цю лексику, не засвоєну в різноманітних мовленнєвих контекстах, вони потім не здатні вживати спонтанно навіть у нескладних комунікативних ситуаціях. Тож, студенти з певних причин не бачать прямого зв'язку між комплексно-різноманітним підходом до навчального матеріалу й успішністю навчальної діяльності. Навіть при наявності запропонованих викладачем вправ студенти не завжди розуміють, що цей комплекс завдань може бути доповнений і урізноманітнений ними самими з урахуванням особистих психологічних характеристик і лінгвістичних потреб.

Отже, ілюструючи наведені твердження прислів'ям, є певний сенс у тому, щоб дати «голодним» (студентам) не «рибу» (готовий, розроблений викладачем комплекс завдань), а «вудку» (уміння *самонавчання*) задля того, щоб вони

могли «прокормити себе надалі» (були спроможними до ефективного автономного вивчення іноземної мови). Очевидно, що організація *самонавчання* потребує спеціальної підготовки – тренінгів, цілями яких є ознайомлення студентів з певним дидактичним інструментарієм, активізація їхніх інтелектуальних можливостей і креативних здібностей. Безсумнівно, що навчання *самонавчання* вимагає також певної іншомовної компетентності студентів. Значущість і питома вага *самонавчання* зростатимуть при просуванні студентів від нижчого рівня володіння іноземною мовою до вищого. У свою чергу, ефективність формування мовно-мовленнєвої компетентності студентів залежатиме великою мірою від набуття ними «автодидактичної» компетентності (фр. «autodidacte» – людина, яка навчається самостійно, без учителя).

Тож, *самонавчання* є одним із видів самостійної роботи студентів, оскільки воно відбувається у позааудиторний час і за відсутності викладача, і розглядається нами в якості її найвищої, найдосконалішої та найбажанішої форми (з точки зору автономії, рівня інтелектуальної активності, креативності, мотивації студентів та їхніх перспектив на подальше успішне оволодіння іноземною мовою після завершення навчання у ВНЗ). Викладач може рекомендувати тексти для *самонавчання* або керувати пошуками таких текстів з урахуванням тематики курсу з іноземної мови та рівня іншомовної підготовки студентів. Єдиною функцією, яку він у цьому випадку продовжує виконувати у повному обсязі, залишається забезпечення контролю засвоєння навчального матеріалу.

Розвиток умінь *самонавчання* має свою логіку і повинен складатися, на нашу думку, з наступних етапів:

1. Підготовчий етап. Студенти усвідомлюють необхідність і бажаність *самонавчання* та існування певних правил та сценаріїв такої діяльності. Для цього викладач:

- а) проводить анкетування та організує бесіду для з'ясування прийомів самостійного засвоєння нового іншомовного матеріалу, які використовують студенти, і рівня задоволеності їхніми результатами;
- б) пропонує самостійно опрацювати певний навчальний матеріал (маємо на увазі, перш за все, іншомовний текст) без спеціально розроблених завдань і організує поточний контроль його засвоєння;
- в) організує самостійну роботу з тим самим навчальним матеріалом на основі спеціального комплексу завдань і забезпечує фінальний контроль засвоєння.

Підготовчий етап повинен переконати студентів у тому, що ефективність оволодіння навчальним матеріалом зумовлюється не будь-якими, а певними цілеспрямованими діями. Студентам демонструється також, що результати тестування варіююся в залежності від рівня їхньої іншомовної підготовки та їхніх індивідуальних інтелектуально-психологічних особливостей (аналітичних здібностей, швидкості запам'ятовування, об'єму та домінуючого виду пам'яті тощо).

2. Основний етап. Студенти знайомляться зі змістовно-операційним аспектом *самонавчання*. Вони навчаються а) оцінювати мовно-мовленнєвий потенціал тексту, б) прогнозувати дії, що є бажаними для ефективного засвоєння матеріалу, в) створювати для себе завдання, виконання яких дозволить реалізувати поставлені цілі. Для цього викладач:

- 1) пояснює студентам мету виконання кожного завдання комплексу, запропонованого на підготовчому етапі (наприклад, актуалізації орфографічних знань і навичок; добору синонімів на той випадок, коли при потребі студенти не зможуть пригадати слово з тексту; вдосконалення навички синтаксичних трансформацій для перефразування складних конструкцій тощо);
- 2) наголошує на тому, що при *самонавчанні* обсяг і зміст дій для оволодіння навчальним матеріалом залежать не тільки від складності тексту, а й від індивідуальних інтелектуально-психологічних особливостей студентів (кількість і наповнення завдань, які студент планує і розробляє для себе, зумовлюються його особистими дидактичними та лінгвістичними потребами);

- 3) пропонує доповнити розроблений ним комплекс завданнями, здатними, на думку студентів, покращити засвоєння навчального матеріалу (наприклад, знаходженням і виділенням складних графем для тих, хто має недостатньо розвинуту зорову пам'ять; трансформацією активної форми у пасивну; використанням герундію замість конструкцій з однорідними присудками тощо);
- 4) пропонує колективно створити комплекс завдань для засвоєння матеріалу нового іншомовного тексту (колективне виконання активізує творчий підхід, а вагомий результат спільної діяльності стає надбанням кожного члена групи);
- 5) пропонує індивідуально розробити сценарій роботи з новим текстом (отримані розробки аналізуються потім колективно задля поєднання їх в один оптимальний комплекс).

У якості висновків зазначимо, що розвиток умінь *самонавчання* нагадує методичну підготовку майбутніх учителів (викладачів) іноземних мов. Різниця між останніми і тими, хто не планує професійно навчати іноземних мов, полягає тільки у спрямуванні педагогічних зусиль на інших чи на себе самих.